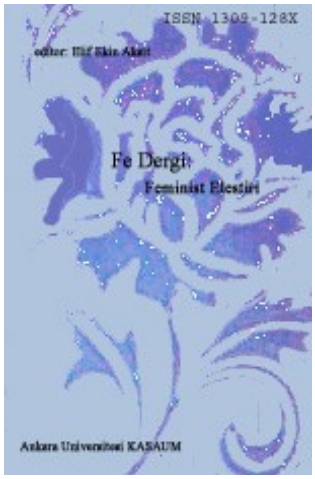
Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 7, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
http://cins.ankara.edu.tr/

Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den *Kadınlık mı Annelik mi?*, Tina Miller'dan *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* ve Corinne Maier'den *No Kid* üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması

Merin Sever

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 21 Aralık 2015

Bu makaleyi alıntılamak için Merin Sever, "Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den *Kadınlık mı Annelik mi?*, Tina Miller'dan *Annelik Duygusu: Mitler ve deneyimler* ve Corinne Maier'den *No Kid* üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması" *Fe Dergi* 7, no. 2 (2015), 72-86.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/14_6.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den *Kadınlık mı Annelik mi?*, Tina Miller'dan *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* ve Corinne Maier'den *No Kid* üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması

Merin Sever[*]

Annelik kavramı günümüzde hem geleneksel içeriğini koruyor hem de modern değişimlerle birlikte yeni anlamlar kazanıyor. Ancak annelik kurgusunun hâlâ kadınları kategorize eden ve anne olmayı tercih etmeyenler kadar edenlerin de üzerinde baskı yaratan bir içeriği var. "İdeal anne" söylemiyle birçok ikilik yaratılıyor ve bu ikilikler tüm kadınları etkiliyor. Bu yazı, "kutsal" ve "içgüdüsel" annelik mitini eleştirmeyi, "modern annelik" kurgusuyla oluşturulan beklentiler yüzünden annelerin nasıl etkilendiklerini konuşmayı amaçlıyor. Alternatif annelik tahayyülleri oluşturma ve gönüllü çocuksuzluk meseleleri de bu "ideal aile" ve "ideal anne" konseptleriyle olan karşıtlıkları bağlamında ele alınıyor. Çalışmada tüm bu noktalar, Elisabeth Badinter'den Kadınlık Mı Annelik Mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid üzerinden karşılaştırmalı bir okuma yapılarak değerlendirilecek; yazılı ve dijital kaynaklardan derlenen annelik tecrübelerinden de örnekler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Annelik, Annelik Politikaları, Toplumsal Cinsiyet, Gönüllü Çocuksuzluk, Babalık*

Womanhood, Motherhood, Childfreeness: A Comparative Reading on Elisabeth Badinter's The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Status of Women, Tina Miller's Making Sense of Motherhood and Corinne Maier's No Kid

The notion of motherhood gains new meanings through modern changes while preserving its traditional references. It has, however, a content which categorizes women as "mothers vs. others" and it is oppressive not only to mothers but also to childfree women. The discourse of "ideal mother" creates many dichotomies and these dichotomies affect all women. This study aims to criticize the myth of "sacred" and "instinctive" motherhood concept and to discuss how mothers are affected by the expectations arising from the "modern motherhood". In this context, construction of alternative motherhood imaginations and childfreeness are also examined as the contrasting concepts against "ideal family" and "ideal mother". The study draws on a comparative reading of Elisabeth Badinter's The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Status of Women, Tina Miller's Making Sense of Motherhood and Corinne Maier's No Kid, and utilizes the experiences of mothers from written and digital sources.

Keywords: Motherhood, Politics Of Motherhood, Gender, Childfree, Fatherhood

Giriş

Günümüz toplumunda kadın kimliğinin algılanışında "çocuk" hâlâ önemli bir kriter olarak öne çıkıyor. Kadınların anne yahut gönüllü çocuksuz olmayı seçişi, ona atfedilecek bir karşıt sıfatlar dizisini de – fedakâr/bencil, makbul/marjinal, kutsal/değersiz- beraberinde getiriyor. Şüphesiz, mesele anne olmakla da bitmiyor, çünkü anne olmak yekpare ve koşulsuz bir pozitif algıyı beraberinde getirmiyor. Üç çocuklu bir kadın, devletin çocuk politikalarını benimsemiş biri tarafından "makbul" kabul edilebilirken, başka biri tarafından direkt olarak "az eğitimli, düşük gelir grubuna dâhil, muhafazakâr bir kadın" olarak etiketlenebiliyor. İki görüşte de ortak olan, kadını yalnızca anneliği ve çocuk sayısı üzerinden anlamlandırmaktır. Aynı yöntem çocuksuz kadınlar için de işler; kimisi için bu kadın "en yüce görevini ihmal eden, sorumsuz kadın" iken, kimisi için "eğitimli, kültürlü, hayatta çocuk yapmaktan daha önemli işleri olan kadın"dır.

Kadınlar da toplumun bir parçası olduklarına göre, toplumdaki bu değerlendirme sürecinin tamamen kadınların katılımı dışında gerçekleştiğini söylemek gerçekçi olmaz. Toplumsal norm ve değerler çerçevesinde, kadınlar da kendilerini ve diğer kadınları annelik üzerinden tanımlayan refleksler geliştirebilir; hatta sahip

[*] *Sosyal Bilimler Enstitüsü - Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı Öğrencisi*

oldukları toplumsal statü, görüş ve siyasi duruşlarına göre anneliği yücelten söyleme katılabilir veya anneliği sıradan/aşağı gören gruba dâhil olabilirler. Günümüzde, bu "norm ve değerler"in devlet politikalarıyla birleşmesi sonucunda oluşmuş bulunan bir "modern annelik kurgusu"ndan bahsedebiliriz. Bu kurgu, anne olmayı seçsin ya da seçmesin, tüm kadınlar üstünde tahakküm kurmaya yönelen bir karaktere sahiptir. Dolayısıyla, gönüllü çocuksuzluk mefhumunun devlet ve toplum nezdinde neden bir sorun olarak algılandığını anlayabilmek istiyorsak önce bu kurguyu analiz etmemiz gerekir. Başka bir biçimde söylersek, bunun neden "normdan sapma" olarak algılandığını görmek için önce neyin, niçin "norm" kabul edildiğini anlamamız gerekir.

Genelgeçer kabuller sorgulanmadan ne annelik ne de gönüllü çocuksuzluk kavramları özgür bir içeriğe kavuşturulabilir. Bu sebeple, bilhassa modern annelik kurgusu incelenecek, bunun kadınlar üstünde yarattığı sonuçlar üstünde durulacak, gönüllü çocuksuzluk konusu da bu kurgu ve onun sonuçlarıyla olan karşılıklı ilişkisi bağlamında ele alınacaktır. Annelik kurgusunun eleştirilmesi, aynı zamanda gönüllü çocuksuz kadınlara yöneltilen -her kadının *annelik içgüdüsü*ne sahip olduğu, *doğal olarak* çocuklarla ilgilenmeyi bildiği ve *aslında* kalbinin derinlerinde anne olmayı arzuladığı gibi- kadınlığa içkin görülen kabullerin de sorgulanması anlamına gelir. Bu yargıların tüm kadınlara yönelen genelleyici ve etiketleyici niteliğinden dolayı, anne olsun veya olmasın, mevcut annelik ve kadınlık kurgusundan rahatsızlık duyan herkesin bu kurguları tartışmaya açma ve üzerine söz söyleme hakkı doğar.

Kısaca değinilen bu görüşler üzerinden ilerleyecek olan bu çalışmanın çerçevesini kadınlık, annelik ve gönüllü çocuksuzluk kavramları ile bu kavramlara yönelik eleştirel bir okuma yapma imkânı sunan üç kitap oluşturacak. Elisabeth Badinter'in *Kadınlık Mı Annelik Mi?* (2011) adlı feminist incelemesi özellikle kadınlığın annelik kimliğine hapsedilmesi ve modern annelik kurgusu konusunda bize fikir verirken, Tina Miller'ın *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* (2010) adlı feminist teori ve saha araştırmasını buluşturan çalışmasıysa annelik deneyimlerinin farklılığına dikkat çekerek, annelik üzerinden kadınlara yöneltilen tektipleştirici yargıların eleştirilmesi konusunda yardımcı olacak. Psikanalist yazar Corinne Maier'in *No Kid*'i (2015) ise gönüllü çocuksuzluk fikrini temellendirirken modern annelik kurgusunun kadınlar üstünde yarattığı sonuçlara dikkat çekecek. Bu karşılaştırmalı tematik okuma deneyiminin derinleştirilebilmesi amacıyla, konuyla ilgili başka çalışmalar da okumaya dâhil edileceği gibi, kimi zaman kadınların kişisel tecrübelerine de yer verilecek.

Bu okuma çalışmasıyla amaçlanan, adı geçen kitaplardaki fikirlerin ışığında anneliğe ilişkin çeşitli veçheleri değerlendirmek ve kadınların pratikte neler yaşadığını, bunların hangilerini, ne yolla içselleştirdiklerini ve/veya nelere direndiklerini bulmaktır.

Kadın, toplum, devlet: "Annelik"ten kastedilen nedir ve neden bu kadar "önemli"dir?

Annelik, geleneksel olarak biyolojik kadınlıkla birlikte anılan ve içi kültürel olarak farklı niteliklerle doldurulan bir kavramdır, ancak en genel haliyle anneliği bir çocuğa hamile kalmakla başlayan bedensel bir deneyim ve doğumun ardından bebeğin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak ekseninde devam eden bir rol olarak tanımlayabiliriz (Miller 2010, 33).[1] Bu rol, "görev" ile yakından ilişkilidir, ancak "bunların zaten annenin içinden geldiği" söylemi göreve eşlik eder. Annelik, genellikle duygularla ilişkilendirilerek kurgulanır; aksi halde annelikle bebek bakıcısı arasındaki fark muğlaklaşacaktır. Özcü bakış açısından bu çok "doğal" görünür: Tam manasıyla kadın olmak demek, anne *olabilmek* demektir. Annelik *içgüdüseldir*, dolayısıyla her kadın anne olmak ister ve fizikî kusuru olmayan her kadın anne olacaktır da. Hamile kaldığı andan itibaren çocuğuyla bir bağ geliştirmeye başlayan anne adayı kadın, hamileliğin tüm sıkıntılarına *katlanır*, doğumunu gerçekleştirir ve yorucu da olsa, *memnuniyetle* çocuğuyla ilgilenir. Annenin tüm bunları yapmasını sağlayan yine annelik *içgüdü*südür. Bu *içgüdü* kadınlığa içkin olduğundan, kadınlar anneliği *bilir*, erkekler gibi bebek bakımını *öğrenmeye* ihtiyaçları yoktur. Bu yüzden, çocuğun bakımından öncelikli olarak anne sorumludur; zaten öyle olması gerekmeseydi bebeği içinde taşıyan ve beslemek için göğüsleri olan taraf "kadın" olmazdı. Baba, ideal aile için şart unsurdur, ama çocuk bakımındaki rolü anne ve bebeğin güvenliğini sağlamak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için gereken parayı kazanmaktır. Zaten babanın bebekle *direkt* bir teması olmamıştır; o ne karnında taşıyan ne de emzirendir. Dolayısıyla bebeğe istese de anne gibi bakamaz.

Annelik ideolojilerinin en temel işlevi, annelik içgüdüsü miti üzerinden tüm kadınların anne olmayı istediği ve eninde sonunda anne olacağı algısını yaratmasıdır. Bu algının kabulü için anneliği "kutsal" ilan eder ve bu "görevin" içselleştirilmesi için uğraşır. Kadınlık bir kez annelik üzerinden tarif edildiğinde, çocuk istemeyen bir kadının "kadınlığından" şüphelenilmesi doğal hale gelir. Bu denklem, böyle konuları aştığını düşünen kadınlar arasında bile, dile getirilmeden de olsa işleyebilir. Çocuk istemeyen bir kadına ilk söylenen şey "zamanının henüz gelmediği"dir, zamanı gelince hormonları depreşecek, o da çocuk sahibi olmayı isteyecektir.

Ebeveyn olmayı seçmek, olgun bir yetişkin ve normal olmak, hayatın anlamını bulmak olarak görülür. (Engwall 2013, 333) Burada, anne olanla olmayan arasında yaratılmış bir mücadele vardır. Biri "zamanı gelmiş", yani daha ileri bir merhaleye atlamış, olgunlaşmış; diğeriyse bunun gerisinde gibi resmedilir. Birinin kadınlık hormonlarının ona çocuk sahibi olması gerektiğini söyleyecek seviyeye geldiğinin iddia edilmesi, örtük olarak onu diğerinden "daha kadın" olarak konumlandırır. Çocuk sahibi olmayan kadın, daha en baştan olgunluk, kadınlık ve fedakârlık açısından diğerinin gerisinde görülür; anne olan kadına göre "daha bencil, sorumsuz, kariyer düşkünü" olarak algılanır.[2]

Bu natüralist ve özcü kurgunun, mevcut toplumsal düzeni devam ettirdiğine şüphe yok: Kadına doğurma görevi biçilirken erkeğe onların güvenliğini ve geçimini sağlama görevinin düşmesi, belki de bulunabilecek en "evrensel" kadınlık ve erkeklik tanımını veriyor (Gilmore 1990, 220). Bu, toplumsal işbölümünün de cinsiyetlendirilmiş bir özetidir. Tam da bu noktada, kadını özel alana hapsedenin onun doğurganlığı olup olmadığı sorulabilir. Bu konuda Firestone, kadınları ezmenin cinsel politik ideolojisinin maddi temelinin biyolojik farklılıktan doğan bir sınıflama ve biyolojik işbölümü olduğunu söylemiş ve "biyolojik aile diktatörlüğü"nün sona erdirilmesi gerektiğini belirtmişti; yani yapay yollarla döllenme ve üreme teknolojisinin geliştirilmesinin kadını özgürleştireceğini düşünüyordu (aktaran Donovan 2013, 277). Atkinson ise Firestone'un görüşlerini rafine bir analize tâbi tutarak esas olanın biyolojik alan değil politik alan olduğunu söylüyor ve şunu soruyordu: "Bu biyolojik sınıflama nasıl politik sınıflamaya dönüştü?" Ona göre yok edilmesi gereken şey biyolojik farklılıklar değil, bu "cinsiyet-sınıf kimliği ya da cinsiyet rolü" idi. (1974, 52-55 aktaran Donovan 2013, 284).

Buraya kadar son derece "bireysel" gözüken anneliğin, bu noktada toplumsal ve ekonomik yanı ortaya çıkıyor. Genel görüş, yerleşik hayata ve tarımsal üretime geçilmesiyle birlikte toplum yapısının kompleksleştiği ve işbölümünün arttığı; bu esnada da kadınların özel alana itilerek ücretsiz eviçi emek grubu olarak kodlandığı yönündedir. Klasik ataerki eleştirisi bu sistemdeki kadınların ezilişini tespit eder, ancak bazı kadınların diğer kadınlardan yukarıda, bazılarınınsa daha aşağıda olduğunu gözden kaçırır. Örneğin anne olan kadınlar, bu toplumun hiyerarşi skalasında babalardan aşağıda, ama çocuksuz kadınlardan yukarıdadır. Nitekim Yuval-Davis, bugün artık klasik ataerki eleştirinin yeterli olmadığını, kadınların yalnızca pasif alıcı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin belirlenmesine katılmayanlar olarak gösterilmesine itiraz ettiğini söyler. Ayrıca bugün kadınların ezilişini kapitalizmden, modern devletin iktidarından ve maddi kaynakların toplumdaki dağılışından bağımsız, yalnızca biyolojik kimliklerine [anneliklerine] ilişkin bir mesele olarak görmek imkânsızdır (Yuval-Davis 2010, 28-29).

Toplum yapısı ve devlet neden annelik meselesiyle yakından ilgilidir? Çünkü vatandaşları olmayan bir devlet ve üyeleri olmayan bir milletin varlığından bahsedilemez; en başta biyolojik ve kültürel yeniden üretim meselesinden dolayı kadınların anne olup olmayacakları, olacaklarsa da nasıl anneler olacakları konusu devletin ve milletin meselesi haline gelir. Genellikle ulus-devlet modelinde örgütlenmiş bulunan modern devlet için anneliğin "millî" bir mesele olması tabiîdir. Devletlerin ne tarz vatandaşlar istedikleri ve hangi grupların çoğalmasını arzuladıklarına bağlı olarak, hangi kadınların anne olup hangilerinin olmayacağı, kimin kaçar çocuk sahibi olacağı ve bu çocuklara nasıl annelik edileceği hususu da politik ajandada yerini alır. Bu bağlamda "gelecek nesiller" söylemi, annelik meselesinin politik yanına işaret eder (Yuval-Davis 2010, 54-55).

Modern devletin ulus-devlet formunda yaşaması, anneliğe yüklenen anlamları da görevleriyle birlikte artırmıştır. Modern ulus-devlet, makbul vatandaşlar yaratma sürecinde anneleri de aktif göreve çağırmış, hatta kadınlar için vatanseverliği "iyi annelik"le eş tutmuştur (Bayraktar 2011, 24-25). "İyi annelik"le kastedilen nedir? İyi annelik, şefkatli ve fedakâr olma gibi geleneksel annelik kodlarını korurken, hâkim ilerlemeci ve bilimselci söylem uyarınca anneliğini de "çağın bilgisine" uyduran anneliktir. Bu tanım, hamileliğin patolojikleştirilmesini (Beyinli 2014), çocuk bakımında tıbbî bilginin öne geçmesini (Miller 2010) ve pedagogların "uzman görüşü" ışığında hazırlanmış bir annelik öğretisini beraberinde getirmiştir. Kadınlara dayatılan "makbul kadınlık" söyleminin içine böylece bir de "makbul modern anne" boyutu eklenmiştir.

"Modern anne"nin yükü geleneksel anneye kıyasla çok daha ağırdır, çünkü omzunda yepyeni beklentilerin ağırlığı vardır. Modern anne, çocuklarına modern tıp ve çocuk uzmanlarının sunduğu "en gelişmiş" bilgilere uygun bir bakım vermeli, bu esnada onları çağın fikirlerine göre yetiştirmeli ve bilişsel gelişimlerini desteklemelidir; tüm bunları yaparken de sosyal hayatını ve mümkünse kariyerini devam ettirmeli, kişisel bakımını da ihmal etmemelidir. Bu hem gerçekçilik sınırlarını aşan bir beklentidir hem de bunların bir kısmının bile gerçekleştirilebilmesi için çocuk bakımı konusunda desteğe ihtiyaç duyulacağı açıktır. Üstüne, yeni kadının ailedeki diğer kadınlardan destek alması "geleneksel bir yol" olarak pek makbul bulunmazken, profesyonel

destek (kreş, dadı vs.) alması da "çocuğuyla yeterince ilgilenmediği"ne yorulur. İdeal anne, bu beklentileri karşılarken yardım almaya bile ihtiyaç duymayıp kendi hayatını da çocuk sahibi olmazdan evvelki gibi sürdürebilmelidir.

Buna karşılık "geleneksel annelik"te çocuklara ailedeki diğer kadınlar ve hatta evin büyük çocukları yardımıyla bakılır, annenin sosyal hayatına devam etmesi ve kariyerini sürdürmesi beklenmediği (hatta tasvip edilmediği) gibi, çocuklarını "en gelişmiş" bilgilerle yetiştirmesi de beklenmez. Çünkü geleneksel anne modern bilgiyi değil, geleneksel bilgi kanallarını kullanan bir kadın olarak tahayyül edilir (Karşılaştırmanın detayları için bkz. Miller 2010, 2. ve 3. Bölümler). Elbette, bahsi geçen bu pür geleneksel ve pür modern anne tipi olsa olsa bir "ideal tip" konumundadır; gerçekte her anne iki yönden de gelen etkileri taşır.

Devletlerin de desteğiyle "modern yaşam tarzı" çok yol kat etse de, hem Türkiye'de hem dünyada görülebileceği gibi, değişim karşısında geleneklere daha sıkı tutunmak gibi reaksiyoner bir tutumun geliştiğinden de bahsedilebilir. Bu reaksiyoner tutum, kimi bireylerce içine düşülen korkulardan ve anlamsızlık hissinden kurtulmanın bir yolu olarak görülmüştür. Bu bağlamda, toplumdaki bireylerin "ayaklarının altındaki zemin kayganlaşırken 'tutunduğu dal', Batı'daki modernleşmeci (erkek) kardeşlerinin yaptığı gibi, kendi denetiminde bir 'yeni kadın' imgesi yaratmak ve yeni koşullar altında bile değişmeyen bir şeyler olduğunu kanıtlamak üzere eski ataerkil ideolojiyi yeni koşullara uygun biçimde yeniden üretmek" olmuştur (Berktay 2012, 151). Bu yüzden, modern annelik kurgusunda yer alan geleneksel kodlar bizi şaşırtmamalıdır, bilhassa "fedakârlık" gibi işlevsel kodlar yeniden yorumlanarak modern annelik kurgusuna dâhil edilmiş durumdadır. Nitekim bugünkü annelerin her iki uçtan bireylerce eleştirilmelerinin sebebi, modern anneliğin bu geleneksel annelik uzantılarını taşımasıdır. Keza, bugünkü annelerin ağırlaşan görevlerinin hikmeti de bu süreklilik ve farklılık noktalarının üst üste gelip daha büyük bir yük yaratmasında aranmalıdır.[3]

Tüm bunlarla birlikte, devletin üreme politikalarının toplumdaki her grup için aynı olduğunu düşünmemek gerekir. Yuval-Davis, tüm milletlerin aile kavramı üzerine inşa edildiğini belirtir (Yuval-Davis 2010, 42) ve devletin bazı grupları üremeye teşvik ederken bazı grupları engellenmeye çalıştığını örneklerle açıklayarak (Yuval-Davis 2010, 61-82) üremenin politik yanına dikkat çeker. Keza Sylvia Walby de ulus inşasının tek seferlik bir şey olmadığını, ulusun kadınlar üzerinden sürekli yeniden üretildiğini belirterek üremenin politik yönünü vurgular (Walby 2011, 35-64). Onların görüşlerini tamamlayan bir biçimde, Cynthia Enloe da bunun yalnızca devlet ve milletle ilgili olmadığını, annelik ve doğurganlığın aynı zamanda militarizmle de yakından ilişkili olduğunu, ana rahminin adeta bir tür "asker kayıt merkezi" gibi kullanıldığını söyler (Enloe 2006, 428). Bütün devletler, üremesini tercih ettikleri etnik/dinî gruplara ve bilhassa eğitim seviyesi yüksek olan çiftlere karşı son derece müşfikken; etnik/dinî azınlık grupları, göçmenler, kalıtımsal hastalık ve/veya fiziksel-zihinsel engel sahibi olanlara karşı engelleyici bir tutum takınır (Yuval-Davis 2010, 213-214). Ayrıca üreme politikaları zamanın ihtiyaçlarına göre değişebilir; savaş sonrası zamanlarda üreme teşvik edilirken, genç nüfus arttığında doğum kontrolü politikaları öne çıkarılabilir. Nüfus yaşlandığında, onların emeklilik ve sağlık masraflarını karşılayacak vergiyi ödemeleri için yine genç nüfusun artırılması amaçlanır.

Türkiye de benzer bir çizgi izlemiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türk kadını annelik üzerinden kutsallaştırılmış ve üremeye teşvik edilmiştir. 1965'teyse yeterli genç nüfusa ulaşıldığı düşünülerek, "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun" kabul edilmiş, buna bağlı olarak kürtaj yasağı da önce yumuşatılmış sonra tamamen kaldırılmış, bilhassa eğitim ve gelir seviyesi düşük çiftler ile Türkiye'nin doğusunda yer alan illerdeki Kürt nüfus daha az çocuk sahibi olmaya teşvik edilmiştir. Doğum kontrolü de elbette kadının görevi gibi algılanmış, bilgilendirmeler hep kadına seslenecek şekilde yapılmıştır. Ancak 1980 Darbesi'nden sonra askerdekilere de doğum kontrolü eğitimi verilmiş, çifte bilgilendirme sonucunda Türkiye'deki doğum oranları ciddi oranda düşmüştür (Özbay 2014, 108). Şimdiyse sarkaç yeniden öbür tarafa kayıyor. AKP hükümetleri, yaşlı nüfusu "besleyebilecek" genç bir nüfus istiyor, doğurganlık oranlarını arttırmaya çalışan bir politika izliyor. Genç nüfusun fazlalığı işsizlik sorununu artıracağı için, kadınları eve geri göndererek emek piyasasını rahatlatmayı planlıyor. Zaten kadınlar hem çocuk bakımı hem de yaşlı bakımı için birincil emek kaynağı olarak görülüyor.

Bu noktada, başta sağ partiler olmak üzere, milliyetçi siyaset yürüten her kurumun "aile siyaseti"ni "kadın siyaseti"nin önüne koyacağı ve anneliği reddetme hakkının dillendirilmesini "milli sabotaj" olarak göreceğini belirtmek gerekir (Petö 2014, 30). Erdoğan'ın defaatle kadınları "göreve çağırması", onlardan en az üç çocuk istemesi, bilhassa da kadınlara "Halkımızı kısırlaştırdılar. Doğum kontrolü oyununa gelmeyin, bu oyunu bozun." diye seslenmesi, doğurmamayı milli sabotaj olarak nitelendiren genel görüşle son derece uyumludur (Sabah, 19 Haziran 2013).

Tüm bu örneklerden de görüldüğü gibi, annelik yalnızca bireysel bir mesele olmaya indirgenemez. Anne olarak yüceltilmeyi memnuniyetle karşılamak, sürekli olarak annelik üzerinden yapılan "vatan, namus, milletin anası" söylemlerini de beslemek anlamına gelmektedir. Karşı çıkmayarak veya yeniden üreterek bunları dolaşıma sokmak, o toplumdaki herkesi etkileyen bir sonuç doğurmaktadır. Oysa kadınlara annelik üzerinden değer biçen bu kurgu, önce kadınları değersizleştirir. "Binlerce yıllık düşünce geleneği erkekleri ne oldukları üzerinden tanımlarken, kadınları tanımlamak için 'ne işe yaradıkları'ndan yola çıkıyor." diyen Okin (aktaran Kerestecioğlu 2014, 10) ve "…erkek merkezli bir toplumda kadınlar, yerine getirdikleri işlevlerle tanımlanırlar: Üreme." diyen Donovan (2013, 283) çok önemli bir noktayı işaret etmektedir. Anne olmayan kadınların da "ciddiye alınması" ve birey olarak diğerleriyle eşit değerde görülmesi için öncelikle anneliğin kutsallığını ve içeriğini sorgulamak, sonrasında da toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü dönüştürmek gerekir. Bunun bir ileri merhalesi, klasik aile tipinin dönüştürülmesi olacaktır.

Modern annelik kurgusu bağlamında annelerden beklenenler ve bu beklentilerin anneler açısından yarattığı sonuçlar

"Çocuğu için her şeyin en iyisini düşünen anne"nin, modern annelik bağlamında "en ileti tıbbî ve pedagojik bilgiyi kullanan anne" olmasının beklendiğini söylemiştik. Şimdi, bu bağlamda modern anneden beklenenleri biraz açalım. Bunun için de, anne olmayı başlatan eyleme, yani hamilelik sürecine göz atmak gerekir. Modern annelik, her şeyden önce çocukların "planlanarak" dünyaya getirildiği bir anneliği imler. Dolayısıyla, çocuk sahibi olmaya karar verdiği andan itibaren kadının kendi bedenini bir yabancı gibi tetkik etmesi ve kontrol altına alması gerekir; sigara içiyorsa bırakmalı, alkol tüketimini minimuma indirmeli, sağlıklı beslenmelidir vs.

Düzenli hekim kontrolleri ile "sağlıklı bir hamilelik" geçiren anne adayının ilk zorlu sınavı, nasıl bir doğum gerçekleştireceği sorusunda saklıdır. Türkiye'de Erdoğan'ın tetiklediği sezaryen/"normal" doğum tartışmaları, dünyada da oldukça revaçta. Devlet, "anne ve çocuğun sağlığını düşünmek" kisvesi altında kadını çeşitli sosyal politikalarla daha da denetim altına alıyor, sağlık paravanıyla kolayca özel hayata dair bilgi topluyor ve bireyleri kendi uygun gördüğü yola doğru itmeye çalışıyor. Maier'in sözleriyle, "koruyucu devlet, korumacı bir sosyal sistem ve iyiliksever olma iddiasındaki bir bürokrasi tarzında paternalizm gelişip serpiliyor". (2015, 103)

Oysa devlet düzeyinde, "anne ve bebek için neyin en doğru olduğu"na karar verilirken ciddi bir maliyet analizi yapılmaktadır. Sezaryen ve epidural yardımıyla gerçekleştirilen doğumların geleneksel doğuma göre "bütçeye yük olduğu" düşünülürse, niçin geleneksel doğumun "normal doğum" adıyla bir "norm" olarak annelerin önüne konduğu daha net anlaşılır. Anne adaylarına doğum türleriyle ilgili bilgi verilmesi ve kararın anneye bırakılması gerekirken, annenin nerede ve ne yöntemle doğuracağına karışılmakta, anne manipüle edilmektedir. Devlet, hamilenin bir "hasta" olarak görüldüğü ve doğumun "hastane" ortamında, "normal" yolla yapılmasını buyuran bir kurguyu sağlık çalışanları yoluyla kadınlara telkin eder (Beyinli 2014, 11-12). Çoğu zaman doğum esnasında karşılaşılabilecek risklerin fazlasıyla vurgulanması sonucu, kadınlar hastane dışında doğurmanın sorumluluğundan korkarak önerilenleri kabul ederler. Hamilelik, kadınların korku yoluyla manipüle edilmelerine çok uygun bir dönemdir ve tıbbî bilgi, otoriter bilgiye dönüştürülerek hamilelikten başlayarak annelere empoze edilir (Miller 2010, 56-60). Modern anneden beklenen, adeta tıbbî bilgiyi sorgulamadan kendisine sunulan "iyi"ye iman etmesidir. Örneğin, hastane yerine evinde ebeyle doğum yapmak isteyen kadının "geleneksel kadın" olarak kodlanması işten bile değildir. Oysa aynı kadın sezaryenle doğurmayı tercih etse, bu kez de normal doğumdan korkacak kadar "kadınlığından kopmuş", "fazla modern" ve "kolaycı" olmakla suçlanabilir. Maier, Fransa'da çizilen benzer "makbul doğum" imgesine bakarak soruyu bir adım öteye taşıyor ve (Fransa'da) emziren annelere emzirme primi ödendiğine göre, doğururken de epidural olmadan "tamamen normal" yolla doğuranlara teşvik primi ödenip ödenmeyeceğini soruyor (2015, 24). Bu soru alaycı bir ton taşısa da, bir gün devletlerin böyle bir prim öngörmesi hiç de imkânsız değildir.

Doğumdan sonra, anneden beklentiler artar. İlk ve en önemli beklenti, bebeği anne sütüyle beslemesi, ancak bunu biberonla vermek yerine emzirerek yapmasıdır. Emzirmek, ilk bakışta tamamen anneliğe özdeş gibi gelebilir ve sanki kesintisiz bir biçimde tüm anneler bunu yapmış gibi "hatırlanabilir". Aslında bu, kurgulanmış bir hatıradır. 20. yüzyılda yapılmış emzirme araştırmaların sonuçları, bugünden bakınca çok şaşırtıcıdır. 1970'lerde ABD'de emziren anne oranı %24'lere dek düşmüşken, yapılan emzirme yanlısı kampanyalarla bu oran yalnızca on yılda önce %62'ye, 2002 itibariyle ise %70'e yükseltilmiştir. Avrupa'daki birçok ülkedeyse bu oranlar %95'lere kadar çıkmıştır (Badinter 2011, 89-92). Ancak Fransa, Avrupa'nın en doğurgan ülkesi olmakla birlikte, %56 emzirme oranı ile bu konuda Avrupa'nın en düşük oranına sahip. Badinter, kitabında bunun tarihsel

kökenlerine değinerek, Fransa'daki annelik kavramının diğer Avrupa ülkelerindekinden farklı geliştiğini anlatıyor ve emzirmenin hiçbir zaman bir kural haline gelmediğine dikkat çekiyor. Kısaca, günümüz annelik ideolojileri içinde en öne çıkan özelliklerden biri olsa da, emzirmek düşünüldüğü kadar evrensel bir eylem değil. Bunun bugün neden bu kadar öne çıkarıldığını anlamak için biraz detaya inmek gerek.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de "İlk altı ay yalnızca anne sütü" konulu kamu spotlarına sıkça yer veriliyor; mümkünse emzirmenin iki yıl devam etmesi öneriliyor. Anneleri buna yönlendirmek için sürekli olarak anne sütü araştırmaları yapılıyor ve neredeyse her gün gazetelerde "Anne sütünün yeni bir mucizesi keşfedildi!" başlıkları atılıyor. Bu araştırmalar hangi fonlarla finanse ediliyor? Bu fonların özellikle anne sütü araştırmalarına yöneltilmesinin özel bir sebebi olduğunu düşünmeli miyiz? En önemlisi, anne sütü gerçekten de iddia edildiği kadar mucizevî mi? Anne sütü, sıkça iddia edildiği gibi bebeğin bilişsel gelişimini etkilemiyor (Badinter 2011, 97). Şimdiye dek kanıtlanan etkileri, sindirim ve bağışıklık sistemini geliştirmesi ile alerjileri önlemesidir. Aslında bunlar bile anne sütünü önermek için yeterlidir (Badinter 2011, 76-78). Öyleyse, neden anne sütünün yararlarını daha da abartma ihtiyacı duyuluyor ve biberon yerine anneyi kısıtlayan emzirme metodu öneriliyor? Badinter, emzirmeyle kıyaslandığında, destek süt ve mamaların çok daha pahalıya geldiğini, annelere süt ücreti ödeyen ülkelerde bunun devletin yükünü artırdığını, dolayısıyla anne sütünün teşvik edildiğini söylüyor. Türkiye'de bu mamaların genellikle ithal olduğu göz önüne alınırsa, devletin ithalat-ihracat dengesi açısından anne sütü teşviki özellikle anlamlıdır. Kısaca anne sütü, ücretsiz oluşuyla bütün devletlerin gözünde en makbul yoldur.

Ancak annenin sütünü emzirmek yerine biberonla vermesi niçin yeterince kabul görmez? Şüphesiz, emzirme esnasında bebekle anne arasında kurulan ilişki önemlidir, fakat devletin yalnızca bu sevgi ilişkisinden dolayı emzirmeyi önerdiğini düşünmek fazla naif bir düşünce olacaktır. Çocuğunu kucağına almış emziren bir anne imajı, bugün annelik denince ilk akla gelen görüntülerden biridir; emzirmenin alt sınıftan kadınlara has görülen, aşağılanan imajı neredeyse kaybolmuş durumdadır. Nitekim araştırmalar yüksek eğitimli anneler arasında emzirmenin, işçi veya kırsalda çalışan annelere kıyasla çok daha yüksek olduğunu gösteriyor (Badinter 2011, 81). Aslında bu çok da şaşırtıcı değildir, çünkü "bilinçlendirme" kampanyaları en çok eğitimli yeni annelere ulaşıyor. "Modern anne"ler, mükemmel annelik konusunda kırsaldaki annelerden daha fazla baskı hissediyor, çünkü çocuk büyütürken yapılabilecek hatalar eğitimli/şehirli/kültürlü olmasından dolayı en çok ona yakıştırılmıyor. Bu baskı karşısında anne, çocuk bakımı kitaplarını herkesten fazla okuma, bu kampanyaları herkesten fazla takip etme, tıbbî uyarılara herkesten fazla uyma telaşına düşüyor. "İyi anne"likle taltif edilebilmek için şablonlara uyma konusunda kendisini daha çok hırpalıyor ve kendiliğinden gelişecek bir annelik tecrübesinden mahrum kalıyor. Doğumdan sonra çalışmaya dönme olasılığı en yüksek olan bu kadınlar, iki yıl boyunca emzirilmediği takdirde bebekler asla sağlıklı olmayacakmış gibi abartılı izlenimler veren emzirme kampanyalarıyla, belli bir süre için veya çalışmaya dönmemek üzere eve bağlanmaya çalışılıyorlar.

Badinter'in de belirttiği gibi, bugün "emziren ve evde kalan annenin saygın bir toplumsal rolü vardır. … Madalyonun öbür yüzü, bu cephede yer almayan herkesin kaçınılmaz olarak suçluluk duymasıdır." (2011, 82) Nitekim ünlü pediatr Berry Brazelton gibi "uzman"ların sözleri, bu suçluluk hissini körüklemek üzerine kurulmuş gibidir: "Çocuklar bundan mahrum kaldıkları takdirde tahammül edilemez olurlar, okulda sürekli sorun yaratırlar ve asla başarılı olamazlar; herkesi kızdırırlar; ileride suçlu ve muhtemelen terörist olurlar." (aktaran Badinter 2011, 55) Kimin "suçlu" ve "terörist" olarak görüleceği ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişse de, bu "suçlu ve teröristlerin" ortaya çıkışından sorumlu olan bütün bir toplum ve devlet yapısı değil, anlaşılan sadece *çalışan anneler*dir. Bu sözlerden sonra, gerçekten "doğumdan sonra çalışmaya geri dönmek zorunda olan anneleri kaplayan panik ve suçluluk duygusunu tahmin etmek zor değil"dir (Badinter 2011, 55).

Oysa, emzirmenin kendisi orta ve üst sınıflara has yeni bir "lüks"tür, çünkü emzirmek, ancak çalışmadan da geçinebilecek bir gelire sahip annelerin yapabileceği bir şeydir. Çalışan bir anne, doğum izni bittikten sonra bebeğini tavsiye edildiği gibi iki yıl emzirebilmek için ya işi bırakmalıdır ya da gelirinin bir kısmını bakıcıya vererek bebeğinin biberonlara doldurulmuş anne sütüyle beslenmesini sağlamalıdır. Geçinmek için maaşına ihtiyacı olan bir annenin bebeğini anne sütüyle besleyebilmesinin tek yoluysa, geleneksel dayanışma yollarını kullanarak ailesinden birinin –yüksek ihtimalle bir kadının- bebeğine bakmasını ve sütünü biberonla bebeğine vermesini sağlamasıdır, ancak bu durum yine ücretlendirilmemiş eviçi emeği devreye sokar.

Tüm bunlara karşılık "annelik maaşı", "emzirme primi" gibi uygulamalar geliştirilmesi fikrinden söz edilebilir, ancak bu da anneliğin özendirilmesi ve devlet eliyle annelerin çalışma hayatından özel alana çekilmesinin teşviki anlamına gelir ve beraberinde yeni sorunlar getirir. Örneğin Catherine Hakim'e göre, devlet bu gibi aile politikalarını yaygınlaştırdıkça, bilhassa özel şirketler, ağırlaşan annelik izni bedelleri yüzünden

kadınları işe alma konusunda tereddüt gösteriyorlar. Cinsiyetler arası eşitliğin en iyi durumda olduğu İsveç'te bile, çalışan kadınların %75'inin kamu sektöründe olması bu gerçeği gözler önüne seriyor (aktaran Badinter 2011, 115).

İsveç'ten oldukça uzak bir portre çizen Türkiye'ye baktığımızdaysa, doğurmayı ve emzirmeyi teşvik eden izinlerin dışında, çocuk yardımları ve vergi indirimleri gibi destekleyici politikalar geliştirildiğini görüyoruz. AKP'nin hazırladığı "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı" çalışan anneleri destekleyen maddeler de içeriyor, ancak anne olanlar dışında "iş hayatındaki kadın"dan bahsetmiyor. (Radikal, 29 Ocak 2015) Dahası, doğum için kadınlara para yardımı yapılmasını ve doğan çocuklara "çeyiz hesabı" açılmasını öngörerek hem kadını annelikle özdeşleştiriyor hem de "çeyiz hesabı"yla gelecek kuşakların da ileride "doğal olarak evlenecekleri" fikrini aşılıyor.[4] Bu politikaların nerede kadının konumunu iyileştirmeye çalıştığı, nerede nüfus patlamasını desteklediğini ayırmak güçleşiyor, çünkü ikisi birçok yerde kesişiyor. Örneğin anne olan kadınların işlerini kaybetmemeleri için devletin ücretli izin esnasında şirketlerin yükünün bir kısmını üstlenmesi hoş gözüküyor, ancak anne olmayan kadınların iş hayatında karşılaştığı sorunlara yönelik hiçbir devlet politikasından bahsedildiğini duymuyoruz. Bu durum, anne olmadığı sürece kadınların karşılaştığı zorlukların önemsenmediğini gösteriyor. Ayrıca, ağırlıklı olarak yalnızca evli annelerin haklarına yönelik çalışma yapılıyor. Oysa Türkiye'nin de onaylayanlar arasında bulunduğu BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), medeni durumları ne olursa olsun bütün kadınlara yönelik iyileştirme yapılmasını zorunlu kılıyor (Bakırcı 2014, 60).[5]

Bu politikaların Türkiye'ye neler getireceğini önümüzdeki yıllarda göreceğiz, ancak "annelik maaşı" örneğinin Fransa'da nelere sebep olduğuna göz atmak bize fikir verebilir. Badinter, kriz zamanlarında ilk feda edilen çalışanların anneler olduğunu, çünkü toplum nezdinde babaların çalışmamasının yaratacağı sosyal etkinin büyüklüğünden korkan hükümetlerin erkekleri korumayı tercih ettiğini söylüyor. Avrupa'da 1990'lardaki ekonomik kriz esnasında işsizlik yükseldiğinde, annelerin evde kalmasını teşvik edecek "annelik maaşı" gibi uygulamalara gidilmesi erkeklerin çalışma oranlarını korumuş, ancak devletler bunu sanki esas gayeleri annelerin koşullarının iyileştirilmesiymiş gibi sunmuştur. 1994 yılında Fransa'da uygulamaya konan Aile Eğitim Ödeneği (APE), bilhassa kalifiye olmayan işlerde çalışan küçük çocuk annelerinin yoğun biçimde piyasadan çekilmesini sağlamıştır (Badinter 2011, 113). Bu sonuç, piyasadan çekilenlerin özellikle alt gelir grubundan anneler olduğunu gösteriyor. Bu anneler zaten az kazandıran işlerde çalıştıklarından dolayı, o parayı kazanmak için çocuklarından uzak kalmaktansa, o maaşın biraz daha altında olan "annelik maaşı"nı almayı ve çocuklarına kendileri bakmayı yeğliyorlar. Bu, aslında aileye daha az gelir girmesiyle sonuçlanıyor. Ancak hükümetler böylece hem işsizliği "azaltmış" gibi başarılı gözüküyor, hem de "sundukları desteklerle" aile kurumuna ne kadar değer verdiklerini kanıtlamış oluyorlar.

Bu örnekler üstünde durmaktaki amaç, devletin tıp araştırmalarına ödenek sağlayarak, kamu spotları yayınlayarak, annelere teşvik vererek onları kendi çıkarlarıyla uyuşan anne modeline yönlendirmekteki başarısını göstermek ve bu politikaların sinsi yüzüne dikkat çekmekti. Görüldüğü gibi, devlet "makbul kadın"ı yaratmak için çeşitli sosyal politikalardan faydalanıyor. Bu konuda devletin en büyük yardımcıları tıbbî bilgi üretenlerle bu bilgileri yayan sağlık çalışanları ve sosyal hizmet görevlileri oluyor. İyi/kötü anne, cahil/bilgili anne, sorumlu/tembel anne ikilikleri kuran ve uzmanlar yoluyla "makbul" anneliğin "doğru bilgisi"ni ürettiren devlet, böylece yeni hükümet etme teknikleri geliştiriyor (Bayraktar 2011, 32).

Bu ikilikler üzerinden açılan yeni bir alan, annenin –çalışsın, çalışmasın- çocuk bakımı ve ev işlerini de üstlenmesi oluyor. "Bütün dünyada kadınlar gündelik işlerin inanılmaz bir parçasını yapıyorlar; … en yakın akrabalık ilişkileri içinde, yalnızca küçük çocuklarla, hasta aile üyeleriyle, ihtiyaç içinde olanlarla değil, dünya ve hayvanlarla da yakınlık içinde yaşıyorlar." (Duran 2001, 260, aktaran Donovan 2013, 328) Tüm bu işler içinde, hayatı tamamen bir yetişkinin ona bakmasına bağlı olan bir canlının her türlü ihtiyacını görmenin ve bu yükün duygusal sorumluluğunu almanın karşılığı nedir? Başka bir açıdan soralım, Maier'in dediği gibi, çocuk bu kadar muhteşem bir şeyse niçin herkes çocukla ilgilenmekten kaçar ve kimse –yabancı- bir çocuğa ücretsiz olarak bakmaz? Cazip bulunamayacak kadar meşakkatli olan bu görevin gerçekleştirilmesinin yolu, belli ki kadınlara ilânihaye pompalanan bir "anneliğin kutsallığı" söyleminden geçiyor.

Ancak yeni "modern kadın" için, anneliğin kutsallığı söylemi de yeterince kurtarıcı değil. Eğer emzirebilmek, çocuğuyla uzmanların tavsiye ettiği düzeyde ilgilenebilmek için evde kalmayı yeğlerse bu kez ekonomik bağımsızlığını kaybediyor ve "çalışmayan anne" zihinlerde az çok "geleneksel anne"yle eşleştiriliyor; bu da annenin "modern kadın" statüsünü sarsıyor. (Bu eşleştirmeyi yapanlar arasında gönüllü çocuksuz veya

çocuk sahibi çalışan kadınlar da bulunuyor şüphesiz.) Ferhan Güloğlu'nun Reçel Blog'daki "Evli, Mutlu, Çocuksuz" yazısında beliren isyan tonu bu açıdan çok anlamlı:

> "Çalışmayıp evde otursan üniversite mezunu ev hanımı mı olur? Okusan veya çalışsan çocuk her evin neşesi. İkisini de yapsan hem anneliğin hem kariyerin yarım. Siz hiç çocuk sahibi olmayı erteleldiği için azarlanan bir erkek gördünüz mü? Ya da çalıştığı için fıtratından uzaklaşmış bir koca?" (Güloğlu, 2015)

Görüldüğü gibi, eğitimli kadının da "çalışmayan anne" imgesine dair bir rahatsızlığı var. Ancak aynı kadın, hayallerine veda etmeyi reddedip çocuklarını yalnız kendi emeğiyle büyütmezse, bu kez etkili bir toplumsal silah olan "ilgisiz anne" suçlamasıyla karşılaşacağını ve üstüne yıkılan işler yüzünden kariyerinde de istediği kadar hızlı ilerleyemeyeceğini biliyor. Bu durum, çocuk bakımı ve ev işlerini kadının üstüne yıkarak onun başka alanlarda başarılı olmasını engelleyen ikiyüzlü toplum düzenine işaret ediyor. Maier'in sivri diliyle söyleyecek olursak, "yakın zamana kadar kadınlar insanlığın kültürel tarihinde çok küçük bir yere sahip olmuşsa, bunun nedeni basit bir şekilde pis iş, acı içinde doğurmak ve veletleri yetiştirmek işi kadınlara yıkıldığındandır". (2015, 99) Gerçekten de çamaşır, bulaşık, ütü gibi hiçbir kutsiyeti olmayan işler daima "kutsal anneliğe" dâhildir, çünkü "kutsal anne" olabilmek için "iyi anne" olmak gerekir ve "iyi anne" çocukları için yemek hazırlayan, onlar için "hijyenik" bir ev ortamı sağlayan, onların ödevleriyle ilgilenebilecek kadar "bilgili" bir annedir. Bu işler uzun zaman alır, meşakkatlidir, üstelik ücretlendirilmeyen eviçi emek kapsamındadır.

Anneler, kariyerlerine devam etme kararı alarak işe dönseler bile, bu hâlâ onlar için bir ekonomik kayba sebep oluyor. "Çocuk da yaparım, kariyer de" lafı kulağa hoş gelse de, bu işlerin tümünün "annenin sorumluluğu" olarak kodlanması modern kadını iki kat işle karşı karşıya bırakıyor. Anneler iş yükünü babalarla paylaşamadığında ya ücretli emek desteği almak zorunda kalıyor ya da işte yapabileceğinden daha azına talip olarak fazla sorumluluk almaktan kaçınıyor; böylece ev işlerine ayıracak "daha çok zaman"ı oluyor. Her ikisi de, elinde olabilecek olandan daha az paraya razı olması anlamına geliyor. Ayrıca, kadınların anne olması işe alınmada ve yükselmede hep negatif bir etken olarak öne çıkıyor. Çocuklara karşı öncelikli sorumlunun anne olduğunu *bilen* işverenler, annenin çocuklarıyla ilgilenebilmek için işteki *performans*ından çalacağını düşünür. Oysa, "aile babası" olmak erkeklerin iş hayatı için kesinlikle pozitif bir etmendir; genel algıya göre çocuk sahibi olmak erkeğin sorumluluk sahibi, güvenilir ve ciddi biri olduğunu *gösterir.* (Maier 2015, 101-102) Tam da bu ilişki yüzünden, annelerin kariyerlerinde düşüş meydana gelirken, babaların kariyerleri yükselir:

> "Bana kimse önceki nesillerin erkeklerine göre evle daha fazla haşır neşir olan 'yeni babalardan' bahsetmesin. Doğru, bez değiştirmeyi ve biberon içirmeyi biliyorlar. Bu, onların kariyerlerini feda ettikleri anlamına gelmiyor. Kanıt: Erkekler baba olduklarında, mesleki faaliyetleri artıyor ve – kadınların aksine- kendilerini işlerine daha fazla adıyorlar. Çalışmalar, parlak kariyere sahip erkeklerin genellikle çocuklu aile babaları olduğunu gösterirken, daha başarılı kadınların genellikle çocuksuz olduğunu gösterir."(Maier 2015, 102)

Maier'in tespitlerinde birçok haklı nokta var. Sayılarla somutlaştırmak gerekirse, Türkiye'de çalışan erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları toplam süre günde ortalama 43 dakikayken, çalışan kadınlar ev ve çocuklarıyla günde ortalama 4 saat 3 dakika ilgileniyorlar. Bu da, çalışan kadının yükünün ne kadar ağır olduğunu açık şekilde gösteriyor; işler her halükarda kadınların üstüne kalıyor (Bakırcı 2014, 86). Erkeklerin yapmadıklarını da yaparak ebeveynlik yükünün esas omuzlayıcısı olmak, kadınları depresyona, yetersizlik ve değersizlik hissine ve "rol yapmaya" itiyor. Erkeğe neredeyse sadece maddî bir sorumluluk yüklenirken kadından beklentiler o kadar yükseliyor ki, modern ve iyi anne olmak hayali, her gün biraz daha Kaf Dağı'nın ardındaki Anka'ya dönüşüyor. Bu *Superwoman* olma yarışında anneler aynı zamanda hemcinsleriyle de yarışmak zorunda kalıyorlar. Modern anneler anneliği daima birinci planda tutar ve kariyerlerini de "başarıyla yürütürken" kişisel bakımlarını atlamamalı, doğumdan sonra kendilerini "salmamalı", "kadınlık vazifelerini" yerine getirmeyi ihmal etmemeli (yoksa kocası "kaçabilir"), ayrıca daima sevecen ve sabırlı kalabilmelidirler. Tüm bunları yerine getirebilecek biri var mıdır sahiden? Maier'e göre, "her gün böyle bir performans gösterebilmek için ya geri zekâlı olmak ya da avuç avuç *Prozac* içmek lazım"dır (2015, 97).

"Annelik bugün, geçmişin aksine, tam mesaili bir çalışma demektir. Bugün annelerden, eskiden altı çocuğa gösterilen 'bakım'ı iki tanesine sunmaları beklenmektedir." diyen Badinter'in (2011, 119) de bahsettiği gibi, geçmiş yüzyıllarda annenin çocuğuna göz kulak olmasının yeterli görülürdü; oysa şimdi, artan natüralist atakla birlikte, annenin zamanını, sütünü, uykusunu bütünüyle çocuğa vakfetmesi, onu "ideal bir birey" olarak

yetiştirmesi gerek. Bu kadar görev ve annelik baskısı altında, "anne" olmak dışında başka kimlikleri de olan bireyin kendisi nerededir? "Mazi Kalbimde Yaradır" yazısında D., tam da bu soruna parmak basıyor:

> "nereye gidiyorum? nerdeyim? hayatım neresi? evim neresi? aşk nerede? üstünü annelikle örttüğüm kadın nerede? jülyen doğranmış dolmalık biberlerin arasına mı saklandı; kızlarımın mis kokulu saçlarının arasına mı?" (D., 2012)

Anneliğin sürekli vurgulanması, "kadın" kimliğinin unutulmasına sebep olabilir. Kimi "uzmanlar" (bilhassa "emzirme uzmanları") annenin partneriyle cinsel hayatını askıya almasını, hatta bebeğin rahatı için anne ve babanın yataklarını ayırmasını, çiftin tamamen bebeğe odaklı yaşamasını "tavsiye" etmeye kadar vardırıyorlar işi. Bu, kadının "anne" ve erkeğin "baba" olmak dışında tüm kimliklerini silen bir yaklaşımdır. Badinter'e göre annelik zaten "aşk"la pek uyumlu gözükmemektedir; çocuk bakımının getirdiği yorgunluk, mahremiyet kaybı, duygusal yük ve günlük sorumluluklar sonucu "aileyi aile yapan şey" olduğu düşünülen bebek, aslında "anne" ve "baba" olmak dışında birer "sevgili" olan çiftin arasındaki aşk ilişkisini dinamitleyebilir. Toplum nazarında da annenin kadınlığı, daima anneliğinden sonra gelir. Tüm bunlar, kadının "annelik" dışında vasfı yokmuş gibi hissetmesine neden olabilir. Badinter'e göre bu çelişkilerin en acısı, bireyin kendi içinde annelik ve kadınlığı arasında yaşadığı bocalamadır. Toplum, ona daima önceliğin bebeğinde olduğunu söyler; oysa o da etten kemikten bir insan olarak kişisel arzulara ve tutkuya sahiptir, dolayısıyla egosu ile fedakârlık hissi arasında da bir ikinci çarpışma yaşanacaktır (Badinter 2011, 120-121). İronik bir şekilde, bir yandan annelik kadının kendisini gerçekleştirmesinin en önemli adımı olarak görülürken, anne olmak kişinin kendisini tamamlaması bir yana, kendisini gerçekleştirmesine bile engel olabilir. Maier'e göre, Beauvoir *İkinci Cins*'te anneliği aşkınlığın önünde bir engel olarak tanımlarken belki de bunları düşünüyordu (2015, 99). Annelik katı bir engel olmasa bile, tüm bunlar için debelenirken, –varsa öyle bir şey- aşkınlığa ulaşmak da kolay olmasa gerek.

Kadınların bu koşullara rağmen anne olmayı tercih etmeleri, yalnızca çocuk sahibi olma isteğiyle açıklanabilir mi? Heteronormatif kurgu, modern annelik kurgusuyla birleşerek günümüz kadınlarına eğitim almalarını, evlenmelerini ve sonra da "iyi bir anne" olmalarını öğütlüyor. Şablonun uymak toplumsal onay vaadiyle öne çıkarken, uymamanın dışlanma tehdidi içerdiği de hissettiriliyor. Devlet politikalarından toplum yargılarına her şey, kadını bu şablona teşvik etmek için çalışıyor. Dolayısıyla bu kurgu, cinsel yönelimi heteronormatif şablonun dışında kalanlar da dâhil olmak üzere, anne olan ve olmayan tüm kadınları etkiliyor.

Çocuk sahibi olamayan çiftlerden müteşekkil aileler de bu örgü içerisinde dezavantajlıdırlar. Kısır olmak, çoğunlukla acınmak, aşağılanmak, "yeterince kadın/erkek olamamak"la suçlanmak demektir. Maier'in yerinde tespitlerle eleştirdiği "piyasalaştırılmış çocuk sahibi olma teknolojileri"nin (sahibinin niteliklerine göre değişen fiyatlara satılan spermler, tüp bebek, taşıyıcı annelik, evlat edinme zincirindeki rüşvet etkisi vb.) bu kadar tutulmasının payını, biraz da "herkes aile kurup çocuk sahibi olmalı" diyen söylemde aramak gerek. Kârını çocuk sahibi olma fikrinin pompalanmasından alan bu teknolojik piyasa (ve çocuklara yönelik diğer üretim piyasası), devletle el ele yürüyor. Bu yöntemler, ilk bakışta kısır ve/veya eşcinsel bireyler için eşitlik sunuyormuş gibi gözükebilirler, ancak bu "eşitlik" yalnızca yeterince parası ve zamanı olanlar için mümkündür.

Çocuğun "piyasalaştırılması", yalnızca çocuk sahibi olma teknolojilerinden ibaret değil; çocuk, bugün gerçekten çok kârlı bir tüketim piyasasının tuğlası haline gelmiş durumda. Hamilelikten itibaren upuzun bir "ihtiyaç" listesi ortaya çıkıyor, ki bazıları ebeveynlerin çılgın tüketim alışkanlıklarıyla ilgilidir, ancak araba koltuğu gibi kimi eşyalar devletçe zorunlu kılınmıştır. Nitekim Maier, çocuğu "kapitalizmin objektif müttefiki" olarak tanımlıyor (2015, 53). Çoksatar kitap yazarları, çocuk piyasasının kârından pay almak için birer çocuk kitabı yazmayı ihmal etmiyorlar. Çocuklar için *Sakız Sardunya* kitabını yazan Elif Şafak, ayrıca *Siyah Süt*'te aslında dile getirilmesi son derece önemli bir konuyu, doğum sonrası depresyon meselesini gerçek bir çoksatar kitap ruhuna uyarlayıp geleneksel kadın rollerini pekiştiren bir söylem kullanmıştı (Aydın Satar, 2015).

Mitleri yeniden üretmek ya da şablonun dışına çıkmanın yollarını aramak

Bu noktaya kadar, modern annelik kurgusunun annelere dayattığı beklentileri ve annelerin bu beklentiler sonucunda ne gibi çıktılarla karşılaştığını ele aldık. Ancak hâlâ cevaplanması gereken birkaç soru var: Bu şablon kırılabilir mi, anne olan ve olmayan kadınlar bu kurgunun dışına çıkmak için bir şeyler yapıyorlar mı, yapıyorlarsa neler yapıyorlar? Kadınları yalnızca ataerkinin pasif alıcıları ve kurbanları olarak görmenin sakıncalarına düşmemeye çalışarak cevap arayalım.

Birincisi, aslında kadınlar başka bir anneliğin de mümkün olduğunu göstermeye, alternatif bir annelik bilgisi üretmeye çalışıyorlar. Anne olmanın "doğal/içgüdüsel" olduğu mitine karşı çıkma cesaretini göstererek, yaşadıkları olumsuz deneyimleri aktaran, anne olma yolundaki diğer kadınlara –ister yüz yüze, ister sanal boyutta- destek olabilen kadınların sayısının artması, annelik mitinin kırılması yolunda en önemli gelişmelerden biri. Bu yolla hem "bulutlar üstündeki anne" gerçek dünyaya indiriliyor hem de "annelik içgüdüsü" miti sarsılarak gönüllü çocuksuzluğa alan açılıyor. Bu deneyimlerin aktarılmasında iletişim araçlarının gelişmesi, bilhassa internet kullanımının yaygınlaşması etkili oluyor. Nitekim Pınar Melis Yelsalı da Türkiye'deki annelik blog'larını incelediği araştırmasında bu fırsata dikkat çekiyor (Yelsalı Parmaksız, 2012). Yine Nagehan'ın "Hayattaki Tek Amacım: 'Neden Ağlıyor?'" adlı yazısına bakarsak, onun kendilerini "eksik" hisseden kadınlara gerçek bir destek sunduğunu görebiliriz:

> "'Kucağına aldığın ilk an her şeyi unutacaksın, ikinci çocuğunu hayal edeceksin, annelik duygusunu o ilk tattığın an masmavi bulutların üstünde pamuk şekerler eşliğinde…' Hikâye pek de böyle değilmiş. Söylenenin aksine, hastaneden eve geldiğimiz ilk akşam eşime sarılıp dakikalarca ağladım … İlk iş, anneliği insani bir düzeye indirmek [gerek]. Yeterli sütün olmamasını 'tam anlamıyla anne olamamak' değil de, yeterli sıvı tüketmemek ve yorgunlukla açıklayacak kadar mantıklı ve insani. Üşüyüp üşümediğini içgüdülerimle değil termometre ile oda sıcaklığına bakıp anlıyorum. Acıktığını ağlamasıyla, doyduğunu ağlamamasıyla ölçüyorum. Anneliğin getirdiği olağanüstü yetilerle değil. Dolayısıyla başarısız olduğumda da sebebi, ilahi bir eksiklik, bir yetememe durumu değil; sadece tecrübesizlik. Tüm özcü arkadaşlara…" (Nagehan, 2015)

Bu sözlerde, olumsuz bir şeyden bahsettiğinde anlatısını "Ama tabii anne olmak gibisi yok!" cümlesiyle kapatmaya ihtiyaç duymayan bir duruş seziliyor, çünkü anlatıcı yaşadıklarının "normal" olduğunun, aslında birçok anneyle ortak bir deneyimi paylaştığını farkında. Sözleriyle aynı etkiyi diğer annelere taşımaya, onları yüreklendirmeye çalıştığını söylemek mümkün. Bu, yeni bir etki zincirini tetikleyebilir ve alternatif bilgiye katkıda bulunabilir.

İkinci olarak, mevcut annelik kurgusunun sürmesinde kadınların da payı olduğu gerçeğini yadsımamak gerekiyor. Annelik ideolojilerinin kadınların tamamen dışında geliştirildiğini ve yaşatıldığını söylemek gerçekçi olmaz. Miller, "ironik bir şekilde, anneliğe yönelik olumsuz deneyim ve fikirlerin gizlenmesi için kadınların direnme ve öz-yönetişim teknikleri kullanmasının annelikle ilgili mitleri devam ettirdiğini, kadınlar kendilerini korunmasız hissettiği ve hâkim annelik ideolojilerine meydan okuyamadığı" için bu ideolojilerin sürebildiğini söylüyor (2010, 175 ve 190). Ancak bu, annelerin mitleri daima bilinçli olarak ve isteyerek yeniden ürettikleri anlamına gelmez. Miller'ın da belirttiği gibi, anneler kendilerini korunmasız hissettikleri, bilhassa toplum tarafından dışlanmaktan korktukları için kendilerine otosansür uygulayabilirler, çünkü iyi birer anne olarak görülmemekten çekinirler. Anne olduktan sonra bundan pişmanlık duyduğunu veya annelik deneyiminin beklediği gibi çıkmadığını (beklediğinden daha zor, sevimsiz, tatmin etmekten uzak vs. olduğunu) ifade etmek, karşılaşacağı tepkiler göz önüne alındığında, bir anne için itirafı imkansız olabilir. "Annelik deneyimlerine ilişkin neyin dile getirilip neyin dile getirilemeyeceği daha büyük etkiler tarafından şekillendirilir ve kaçınılmaz şekilde sosyo-kültürel, 'ırksal', etnik, cinsiyetlendirilmiş ve yapısal pozisyonlara bağlıdır." (Miller 2010, 211)

Tam da bu sebeple, kendisi de bir anne olan Maier alternatif ebeveynlik bilgisinin üretilmesinin önemine değiniyor; tipik "Pişman olmadığım bir şey varsa, o da onları dünyaya getirmiş olmamdır," söylemine başvuran (2015, 12) ve/veya "doğum hayatımın en güzel anıydı," (2015, 22) diyen kadınların aslında devlet ve toplum eliyle böyle düşünmesi, gerçekten böyle düşünmüyorsa bile böyle ifade etmesi için her şeyin seferber edildiğine dikkat çekiyor. Ancak bu konuda bir adım öteye giderek, bir annenin anne olduğuna pişman olduğunu dile getirip getiremeyeceğini de tartışıyor: "[Anne olmayı eleştiren] Bu kitabı çocuğum olmadan yazsaydım, herkes benim hırçın ve kıskanç bir kız kurusu olduğumdan şüphelenecekti. Şimdi belki bu sıfata layık olmayan bir anne olmakla suçlayacaklar beni." (Maier 2015, 18) Badinter de benzer görüşler dile getiriyor: "Sahiden de, toplumumuzda itiraf edilmesi bundan daha zor bir şey yoktur. Yanıldığınızı, anne olmak için yaratılmadığınızı ve bu işten pek de tatmin olmadığınızı itiraf ettiğiniz anda sorumsuz canavarın tekine dönüşürsünüz." (Badinter 2011, 23) Bahsedilen bu bağlam içinde, annelerin bile annelik hakkında konuşması toplumsal yargıların sınırlarına takılırken; anne olmayanların konuşması, onların sözlerinin *duyulması* ve ciddiye alınması zordur. Bu, şu anlama gelir: Anne olmuş kadınların tepkilerden korkarak konuş(a)maması sağlandığında ve anne olmamış kadınların söyledikleri de "anne olmadıkları için bu konuyu anlayamayacakları" gerekçesiyle küçümsendiğinde,

mevcut annelik ve kadın kurgusuna yönelebilecek en büyük iki "tehdit" savuşturulur. Kısaca, bu sessizlik sarmalı ve küçümseme işbirliği tesadüfî değildir; sistemin yerleşik annelik kodlarını korumak için kullandığı iki yöntemdir.

Bu yöntemlerin kadınlar tarafından içselleştirilmesi ve kullanılması nasıl sağlanır? Birincisi, yukarıda bahsedilen "dışlanma korkusu"dur; bunun havuç-sopa taktiğindeki sopaya denk geldiği açıktır. "Havuç" olan kısımsa, anne olan kadının anne olmayan kadına karşı kazandığı ayrıcalıklardır. Anne, daha kutsal, daha fedakâr, daha şefkatli, dolayısıyla daha "iyi" bir insan olarak kodlanır. Ancak her anne eşit derecede avantaja kavuşmaz. Toplumsal olarak oğlan annesi kız annesinden, Türk/Sünnî anne Kürt/Alevi anneden, yaşlı anne genç anneden, "modern anne" geleneksel anneden avantajlı konumda olabilir (Bayraktar 2011). İşin kötü yanı, kadınlar bu ikilikler üzerinden diğer kadınları dışlayan söylemleri kullanarak, karşılıklı bir reaksiyoner söylem döngüsünü besleyebilirler. Ayrıca, anneleri birbiriyle yarıştıran söylem, yeri geldiğinde ustalıkla anne olma/olmama ikiliğine çevrilebilir; böylece anneler "müttefik" olup anne olmayanları dışlayabilir; onları "eksik kadınlık"la, bencillikle, duygusuzlukla suçlayabilirler. Elif Key'in destek gördüğü kadar tepki de çeken "Anne Olmasaydın Anlardın!" başlıklı köşe yazısındaki şu cümlelere bakalım:

> "Anne olmayanlar, maddi ve manevi ve hatta fiziksel birtakım engeller nedeniyle olamayanlar ve belki de hiç olmayacaklar adına konuşmak haddime düşmez. Lakin cenneti ayaklarımızın altına almadan da anladığımızı, patates sepeti gibi oturmadığımızı anlatmam gerektiğine karar verdim. … Öyle sert davranıyorsunuz ki bize, siz çocuk doğuranlar, maç hep 1-0. Biz aşkı da bilmeyiz, anne olmayı da… Ama işte gözlerimiz hâlâ iyi görüyor, iki km. öteden sizin ne kadar dargın, yorgun, mutsuz olduğunuzu görebiliyoruz. Çocuğunuzun ne kadar akıllı ve cin gibi olduğundan başka bir şey anlatmadığınız, doğru dürüst hatrımızı bile sormadığınızı hiç fark etmiyorsunuz." (Key 2015, 21-24)

Key, bu cümleleriyle, anne olan ve olmayanlar arasındaki hiyerarşinin kadınlarca yeniden üretildiğine dikkat çekiyor ve hem anne olmama kararı almış hem de anne olmayı düşünen, ancak mevcut annelik kurgusundan haz etmeyenlerin katılacağı noktalara temas ediyor. Bilhassa, annelerin çocuklarından başka bir konudan bahsetmediğine vurgu yapılması dikkat çekici. Tüm annelerin deneyimleri aynı değildir, fakat Miller'ın da belirttiği gibi, "pek çok anne (ve baba) çocukları için benzer zahmetleri, sevinçleri, umutları ve hayalleri paylaşır"lar (2010, 17). Çocuksuz kadınların (veya çiftlerin), çocuklu ailelerin yanında neredeyse sohbetten dışlanıyor gibi hissetmelerinin sebebi, çoğu zaman -kasıtlı olmasa da- bu ortaklıklardan bahsedilmesidir. Maier'in anneliği bir tür "rahim demokrasisi" olarak adlandırmasının sebeplerinden birisi budur: Anne olan tüm kadınlar, hangi sınıf ve kültürden gelirlerse gelsinler, bunun üzerine konuşabilirler. İğneleme amacıyla söylenmiş olsa da, Maier'in tüm kadınların hamilelik yoluyla "yaratabilme" kapasitesine sahip olmasının "gerçek bir rahim demokrasisi" oluşturduğu fikri, üzerine düşünülmeye değer. Doğuma özel anlamlar yükleyen, mesela onun başlangıçları temsil ettiğini, her insanın içinde dünyayı değiştirecek bir güçle doğduğunu söyleyen Arendt gibi düşünürler ve onun öne sürdüğü "doğumluluk" (*natality*) fikri gibi kimi görüşler, feminizm içinde de canlı tartışmalar yaratmıştır. (Berktay 2012, 193-246). Ancak bu fikirler, çocuksuz olanların kendilerini dışlanmış hissettiği gerçeğini değiştirmez. Annelik üzerine bir araştırma yürüten Bayraktar, annelerin kendi annelik hikâyelerinden bahsettiği bir ortamda kendisini dışlanmış hissettiğini, bir hikâyesi olmamasından dolayı utandığını, sonrasındaysa kardeşinin çocukluk anılarını paylaşarak anlatıya dâhil olduğunu fark ettiğini belirtiyor (2011, 19). Bahsi geçen dışlama, tam da bu şekilde kasıtlı ya da kasıtsız olabilen bir dışlamadır.

Bir de madalyonun öteki yüzüne bakalım: Anne olmamak negatif bir durum olarak kodlandığında, gönüllü çocuksuzlar da buna karşı savunmacı bir söylem geliştirirler. Örneğin, anne olmamak "özgür, modern, güçlü kadın" olmakla özdeşleştirilir ve anneler "ataerkiye boyun eğmiş", "bilinçsiz" yahut "geleneksel" kadınlar olarak etiketlenirler. Kutsal anne/özgür kadın dikotomisi bir kez yaratılınca, karşılıklı dışlayıcı söylemler bu klişeleri yeniden üretirler. Aslında ikilikler üzerinden yürüyen bu reaksiyoner söylemler, sistemin devamlılığını sağlamaktadırlar.

Konunun özüne baktığımızda, modern annelerin de gönüllü çocuksuzların da sorunlarının aynı annelik kurgusundan kaynaklandığını görüyoruz. Bu kurguyı kırabilmek için "annelik içgüdüsü" mitinin daha kuvvetli bir eleştiriye tâbi tutulması ve bu eleştirilerin genele yayılabilmesi gerekiyor. "Eski annelik içgüdüsü kavramından kurtulduk sanılsa da, birçok içgüdü kavramı, bilimsel çalışma maskesi altında varlığını sürdürmektedir." diyerek yerleşik algıları devam ettirme derdindeki sözde objektif bilimsel çalışmalara dikkat çeken Badinter (2011, 51) bu konuda Bruno Battelheim'ın da sözlerine yer veriyor:

> "Hayatım boyunca, anneleri onlardan nefret ettiği için hayatları mahvolmuş çocuklarla çalıştım. […] Bu, annelik içgüdüsünün olmadığının (elbette böyle bir içgüdü yoktur, eğer olsaydı benden destek alma ihtiyacı olanlar bu kadar kalabalık olmazdı) ve çocuklarını reddeden bir sürü anne olduğunun kanıtıdır." (Badinter 2011, 52)

Badinter bu bağlamda, "annelik içgüdüsü" kavramının yerine kadınlara toplumsal hayat içinde öğretilen "annelik duygusu" kavramının kullanılmasının daha doğru olacağını söylüyor. Bu terimin "öğrenme"ye dikkat çekmesi, aynı zamanda başka annelik öğretilerinin de olabileceğine işaret etmesi açısından önemli. Nitekim Miller'ın eserinin adının *Annelik Duygusu* olması da bir tesadüf değil, çünkü başlı başına bu miti yıkmaya adanmış bir çalışma olarak, böyle bir içgüdünün olmadığını somut örnekler üzerinden gösteriyor (Miller 2010, 5. ve 6. bölümler). Fakat, ne anneliğin kutsallığı ne de "annelik içgüdüsü" miti henüz tahtından indirilebilmiş değil. Her halükarda, özellikle evli kadınlar, neden çocuk sahibi olmadıkları sorusuyla karşılaşıyorlar. Evli ve çocuksuz bir kadın, muhtemelen önce kendisinin ya da eşinin kısır olup olmadığı sorusunu duyacak, utanmaması gerektiği söylenecek, bu iddiayı reddederse "kısırlığını gizli tuttuğu/utanıp anlatamadığı" şüphesiyle acınacak ya da çocuk sahibi olmama yönündeki kararını açıklamaya itilecektir. Hem evli olmayıp hem de çocuk sahibi olmayı arzu etmediğini söyleyen bir kadınsa, "kadınlığından şüphe duyulması"yla karşılaşır. Tüm bunlar, her kadının içinde yatan bir "annelik içgüdüsü" olduğu söylemiyle yakından alakalıdır.

> "… bir çiftin çocuksuz olması, daima sorgulama gerektiren bir anormallik olarak görülür. Çocuk yapmamak ve normlardan kaçmak nasıl bir şeydir! Bir anneye neden anne olduğunu; anneliğin gerektirdiği olgunluktan ve sorumluluk duygusundan nasibini alıp almadığını sormak (ve ondan geçerli nedenler istemek) kimsenin aklına bile gelmezken çocuksuz insanlardan sürekli bunun gerekçelerini açıklamaları istenir." (Badinter 2011, 20)

Aslında, artık anne olmayı seçen kadınlara da neden anne olmak istediği soruluyor. Fakat anne olmayı seçen kadınların cevapları, çoğunlukla annelik içgüdüsü mitini yeniden üretiyor. Kadınların annelik tercihlerini bilhassa zaman ve hormonlar üzerinden açıklamaları, belki de kendilerinin neden anne olmayı seçtikleri sorusunu cevaplamaktan kaçınmaları için iyi bir zemin sunuyor; bir nevi, anlamlandırmadan kaçış için kolay bir yol: "İçimde o zamanın geldiğini hissettim, bir sabah kalktım ve hormonlarım bana 'çocuk yap' dedi" demek, "Eşimin ısrarlarına karşı koyamadım/ Etrafın 'çocuk ne zaman?' sorularından bıktım/ Anneliğin konforuna sığındım/ Toplum tarafından kabul görmek istedim" demekten de, "Sadece istedim, benim hayatımın amacı da anne olmak!" demekten de daha kolaydır. Birinciler kadının –kendi isteği hilafına- boyun eğdiğini kabullenmesi, ikincisiyse hayatının başkalarınca "sıradan" görülen bir amacı olduğunu kabullenmesi açısından söylemesi zor cümlelerdir. Hâlbuki kişinin anne olmasının bunlardan başka bir amacı olabileceği gibi, hiçbir amacı olmak zorunda da değildir. Ancak sorumluluğu hormonlara yüklemek, kişiyi "neden anne olmak istiyorum?" sorusunu sormaktan ve cevabı kendi zihninde aramaktan kurtarır. Ayrıca, kişiyi anneliği seçmenin sorumluluğundan da kurtarır; bunu o değil hormonlar istemiştir, "suçlu" onun bilincinin dışında bir yerlerde, "annelik içgüdüsü"ndedir.

En ağır kısmı en sona sakladım. Maier, "Hayatın anlamı sorusuna üreyerek cevap vermek, soruyu sonraki nesle aktarmaktır." (2015, 81) diyor ve "Gerçekten de çocuklar, deneme zahmetine bile girmeden pes etmek için genellikle iyi bir bahanedir." (2015, 83) diye ekliyor. Bunlar kişiyi derin düşüncelere daldırabilecek, sorgulatıcı cümleler. Hayatın bir anlamı var mıdır yahut olması gerekir mi, bu bile başlı başına büyük bir tartışmanın konusudur. Hayatın bir anlamı olması gerektiğini düşünen ve bu anlamın çocuklar sahibi olmak olduğunu söyleyen insanlar olabilir. Burada sorun, insanların gerçekten hayatın anlamının çocuk doğurup büyütmek olduğunu düşünmeleri değil, böyle düşünmeyenlere karşı devlet ve piyasayla el ele vererek dışlayıcı davranmaları ve farklılıklara alan bırakmamalarıdır. Anne-baba-çocuklardan müteşekkil kutsal aile üçgeni dışında hiçbir farklılık "normal"liğe dâhil edilmiyor, çocuk yapmamayı tercih etmek ya da "başka" bir annelik/babalık yollarını seçmek direkt olarak olumsuz sıfatlarla etiketlenmeyi beraberinde getiriyorsa, aslında *normal olmayanın* bu olduğunu söyleyebilmek gerekiyor. Heteronormativite kendini sürekli olarak yeniden üretirken gönüllü çocuksuzlar kadar evli olmayan, azınlık, engelli, eşcinsel anneler gibi birçok grubu da "sapma" olarak değerlendiriyor; adeta onlara yaşam alanı bırakmıyor. Eşcinselliğin çocuk yapabilme mefhumu üzerinden

"doğal olmamak"la itham edilmesi, bu heteronormatif aile kurgusuyla yakından ilişkili; keza eşcinsellerin -birkaç ülke hariç- evlat edinmesine izin verilmemesinin temelinde de bunun yattığını görüyoruz.

Ancak heteroseksüel evlilikler yapmak bile insanları bu devlet-toplum baskısı kıskacından kurtaramıyor, "Çocuk ne zaman?" soruları hiçbir yerde bitmiyor. Heteronormativite hâlâ çok güçlü, annelik hâlâ çok "kutsal". O kadar kutsal ki, Maier gibi bir anne, anneliğin bizatihi kendisini sorgulayan bir kitap yazdığında şaşırarak ve cesaretinden dolayı memnun olarak okuyoruz. Üstelik bunu yalnızca kendi ülkemize has bir durum olarak görme kolaycılığına kaçamıyoruz, çünkü Maier'in kitabında anlatılanların tümü Fransa'da, "modern bir Avrupa ülkesinde" geçiyor, yani durumun her yerde ne kadar benzer olduğunu yüzümüze vuruyor. "Kaçılacak" bir ülke yok. İdeal aile üçgeninin dışına çıkan bir kadın, hâlâ her yerde marjinal. Çağımızın hâkim modeli olan ulus-devlet, bizi çocuk sahibi olma konusunda geçmiş yüzyılların devletlerinden çok daha fazla sıkıştırıyor, üstelik bunu da son derece sinsice yapıyor. Dolayısıyla, mevcut kurguyu dönüştüremediğimiz sürece bu hiyerarşilerin yeniden üretileceğini, anne olsun veya olmasın hiçbir kadının kendini bu konuda yargılanmayan, rahat bir konumda bulamayacağını söylemek yanlış olmaz.

[1]Bu genelgeçer tanımın taşıyıcı annelik, evlat edinme ya da heteronormativite dışı ebeveynlik rolleri gibi birçok açıdan sorunlu olduğu aşikârdır. Biyolojik kadınlık ve heteronormatif aile fikri sorgulamaları kabul görmediği sürece, hâkim annelik tanımı bu yönde olmaya devam edecek gibi gözüküyor.

[2]Bir kadın sırf doğurmayı reddettiği için "daha feminist" olarak algılanıyorsa, bu da annelik algısı hususunda bir başka soruna işaret eder. Bu konu, yazının kapsamı dışında kaldığı için burada tartışılmayacaktır, ancak bunun da bir başka hiyerarşik düşünme tuzağı olduğunu ifade etmekle yetinelim.

[3]Ayrıca genel görüş olarak tüm kadınların anne olması beklendiğinden, bu yükün dolaylı olarak anne olmamış kadınların da omzuna bindiğini belirtelim. "Eğitimli kadınlar"ın da anne olup çağa uygun genç kuşaklar yetiştirmesi *görevi* sabittir.

[4] Bu konuda ayrıca şunu sormalıyız, çocuk başına artan miktarda ödeme yapmak (şimdilik ilk çocuk için 300, ikinci için 400, üçüncü için 600 TL olarak belirlenmiş durumda), hele hele çocuklar için aileye aylık bağlamak, çocuk sahibi olmak için kadınlara daha fazla baskı yapan erkeklerin söz konusu olduğu noktada kadının lehine çalışabilir mi? Direkt ya da dolaylı, her türlü destek politikası zaten anne olmaya karar vermiş olanlar için lehte olurken, kendisi çocuk istemeyen ve eşiyle bu konuda anlaşamayan bütün kadınlar için durumu daha da zorlaştıran etmenler haline geliyor. Bu politikaların yol açtığı bir diğer sonuç ise, toplumdaki "herkes evlenip çoluk çocuğa karışmalı" yargısının devletçe de tanındığını ve onaylandığını göstermesidir, dolayısıyla bu düzenlemeler çocuk yapmamayı tercih eden gönüllü çocuksuzların işini daha da zorlaştırıyor. Programın içeriğine daha detaylı olarak bakmak için bkz. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, http://www.aile.gov.tr/haberler/basbakan-ahmet-davutoglu-ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-programini-acikladi

[5] Kadriye Bakırcı'nın bu çalışması Türkiye'deki ve AB ülkeleri içindeki çalışan anne düzenlemeleri, anne ve babanın hakları ile sosyal iyileştirmeleri ayrıntılı olarak inceliyor ve ülkemizdeki durumu AB standartları ile karşılaştırıyor olması açısından da önem arz eden, detaylı bir çalışma.

Kaynakça

Aydın Satar, Nesrin. 2015. "Geleneksel Kadın Rollerinin Yeniden Üretimi: Elif Şafak'ın Siyah Süt Romanında Otoriteyle Uzlaşmak." *Monograf Journal* 3: 46-77. http://www.monografjournal.com/wp-content/uploads/2015/01/3-sayi-3ayd%C4%B1n.pdf

Badinter, Elisabeth. 2011. *Kadınlık Mı Annelik Mi?*. İstanbul: İletişim.

Bakırcı, Kadriye. 2014. "Hangi Çalışma Hukuku? Ali Dostu mu, Kadın Dostu mu?" *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?,* ed. Ulrike Dufner ve Semahat Sevim, 60-79. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung.

Bayraktar, Sevi. 2011. *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar*. Ankara: Ayizi.

Berktay, Fatmagül. 2012. *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis.

Berktay, Fatmagül. 2012. *Dünyayı Bugünde Sevmek*. İstanbul: Metis.

Beyinli, Gökçen. 2014. *Elleri Tılsımlı: Modern Türkiye'de Ebelik*. Ankara: Ayizi.

D. 2012. "Mazi Kalbimde Yaradır." *Feminist Anneler*, 23 Kasım. http://feministanneler.blogspot.com.tr/2012/11/mazi-kalbimde-yaradr.html

Donovan, Josephine. 2013. *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim, 2013.

Engwall, Kristina. 2014. "Childfreeness, parenthood, adulthood." *Scandinavian Journal of Disability Research* 16/4: 333-347. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15017419.2013.781955?journalCode=sjdr20#.VSFsGNysWz4

Enloe, Cynthia. 2006. *Manevralar: Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslararası Politikalar*. İstanbul: İletişim.

Gilmore, David. 1999. *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*. New Haven: Yale University Press.

Güloğlu, Ferhan. 2014. "Evli, Mutlu, Çocuksuz." *Reçel Blog*, 24 Aralık. http://recel-blog.com/evli-mutlu-cocuksuz/

Key, Elif. 2015. *Bize İki Çay Söyle*. İstanbul: İletişim.

Maier, Corinne. 2015. *No Kid: Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden*. İstanbul: Esen Kitap.

Miller, Tina. 2010. *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. İstanbul: İletişim.

Nagehan. 2014. “Hayattaki Tek Amacım: ‘Neden Ağlıyor?’” *Reçel Blog*, 10 Ekim. http://recel-blog.com/hayattaki-tek-amacim-neden-agliyor/

Özbay, Ferhunde. 2014. “Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile.” *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?,* ed. Ulrike Dufner ve Semahat Sevim, 106-111. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung.

Özkan Kerestecioğlu, İnci. 2014. “Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına.” *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*, ed. Ulrike Dufner ve Semahat Sevim, 10-12. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung.

Petö, Andrea. 2014. “İdeal Aile: Algı ve Feminist Tartışmalar.” *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*, ed. Ulrike Dufner ve Semahat Sevim, 26-32. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung.

Yelsalı Parmaksız, Pınar Melis. 2012. “Digital Opportunities for Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey. *Fe Dergi*, 4/1: 123-134. http://cins.ankara.edu.tr/20121.html

Yuval-Davis, Nira. 2010. *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim.

Walby, Sylvia. 2011. “Kadın ve Ulus.” *Vatan Millet Kadınlar*, ed. Ayşe Gül Altınay, 35-64. İstanbul: İletişim.

Radikal. 2015. “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı.” 29 Ocak. http://www.radikal.com.tr/van_haber/ailenin_ve_dinamik_nufus_yapisinin_korunmasi_programi-1282734

Sabah. 2013. “Hayırlı ders çıkardık, ayrışmaya izin yok.” 19 Haziran. http://www.sabah.com.tr/gundem/2013/06/19/hayirli-ders-cikardik-ayrismaya-izin-yok-858161569351?paging=false

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015. “Başbakan Ahmet Davutoğlu Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programını Açıkladı.” 29 Ocak. http://www.aile.gov.tr/haberler/basbakan-ahmet-davutoglu-ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-programini-acikladi